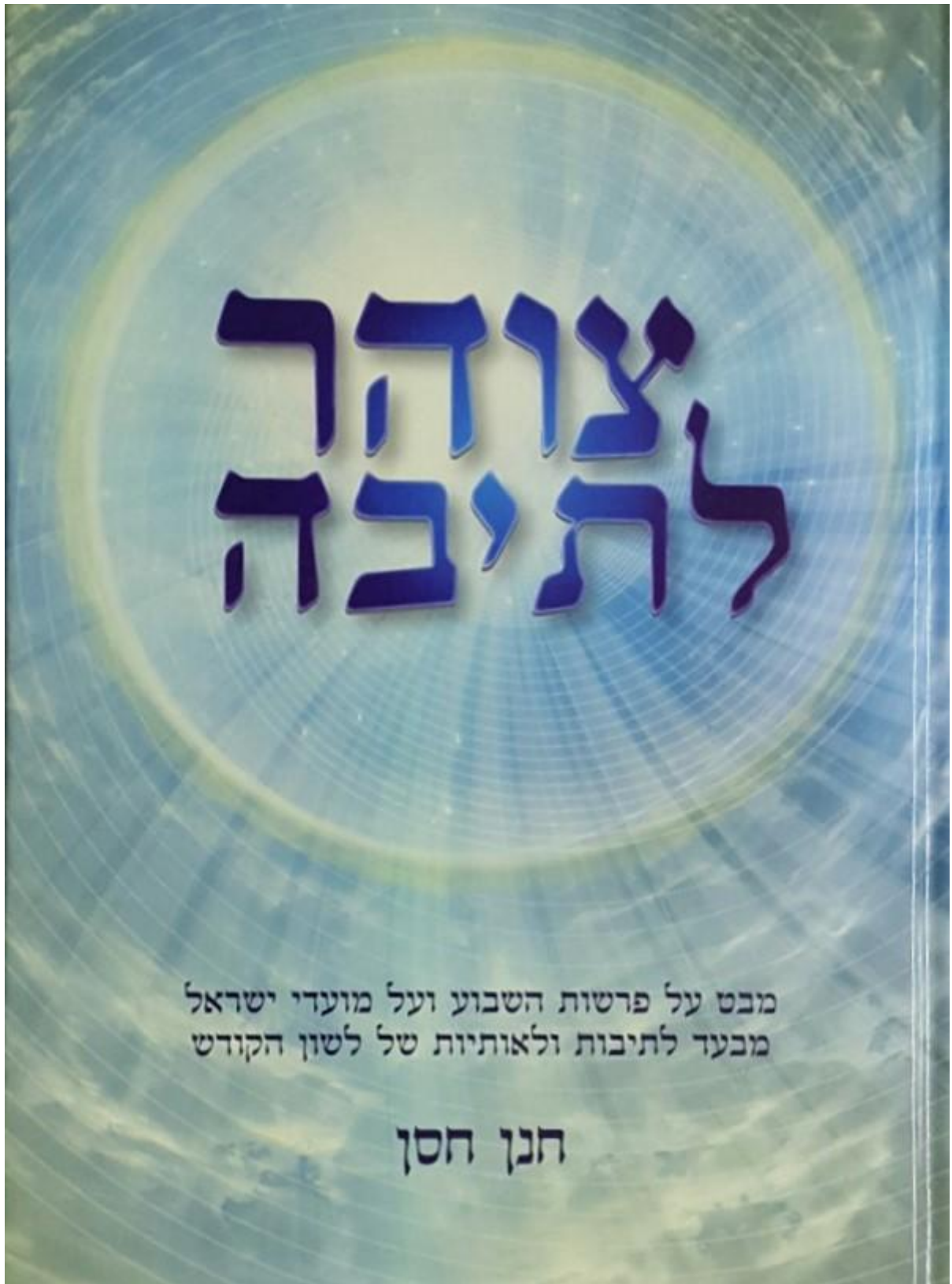

פרשת פי תצא

צורה תעשה למקרה – פי תצא

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עִמָּלְךָ... לֹא תִשְׁכַּח – האם אין כאן כפילות מיותרת?

פרשתנו פותחת במלחמת הרשות, "כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיבֶיךָ", ומעניין שגם הפרשיה החותמת, "פרשת זְכוֹר", עוסקת במלחמה, אך הפעם במלחמת חובה, "תִּמְחָה אֶת זִכְרְ עִמָּלְךָ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם". נתמקד הפעם בפרשת זכור, פרשיה בת שלושה פסוקים, הנקראת גם כמפטיר בשבת שלפני חג הפורים. הפרשיה פותחת בפסוק "זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עִמָּלְךָ בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם" ונפסק להלכה שאדם מחויב מן התורה, לשמוע פרשת זְכוֹר. פרשת זכור נחתמת במילים "לֹא תִשְׁכַּח", ולא ברור מדוע התורה, שבה ומצווה אותנו שלא לשכוח, אחרי שבראש הפרשיה כבר ציוותה אותנו - "זְכוֹר"?

כדי להשיב, נפתח צוהר אל התיבות זְכוֹר ו-תִּשְׁכַּח. כאשר אדם אומר כיום שהוא זֹכֵר, הוא מתכוון בעצם לומר שלא שכח, ושהפרטים עדיין שמורים בזיכרוננו. אך האם זו היא המשמעות של פעולת הזכירה בלשון המקרא? שאם כן, מדוע הייתור? קיימות תשובות על דרך הפשט, כמו זו המייחסת את "כפל הלשון" לחשיבותה הגדולה של המצוה למחות את זכר עמלק. לכן הציווי ניתן כמצוות עשה, "זְכוֹר", וגם כמצוות לא תעשה "לֹא תִשְׁכַּח", כדי להבהיר את חומרת העבירה של מי שאינו מקיימה, ועובר על שתי מצוות. אך כדרכנו נחפש גם תשובה על דרך הפנימיות והחסידות. אם נחפש אחר המופע הראשון בתורה של מילה הנגזרת משורש ז.כ.ר, נמצא אותו בסיפור בריאת האדם, אך בהקשר אחר לגמרי, "בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וְנִקְבָּה בָרָא אֹתָם". מכיוון ששם התואר זָכָר, נגזר מהשורש ז.כ.ר, מאותן האותיות, הערוכות באותו הסדר, הרי שחייבת להיות זיקה בין המין הזכרי ובין פעולת הזכירה.

בפרשת זְכוֹר אנו מוצאים שם עצם נוסף הנגזר מהשורש זכר, בציווי "תִּמְחָה אֶת זִכְרְ עִמָּלְךָ". זָכָר הוא משהו המזכיר לאורך זמן את המקור, וכאשר מדובר באדם, הרי השארת זָכָר, היא בעצם פעולה להנצחתו ע"י הבאת צאצאים לעולם. ומעניין שמצוות "פְּרוּ וּרְבוּ" חלה להלכה דווקא על הזָכָר, שנטייתו הטבעית היא להשאיר לעצמו זָכָר בעולם, לו דווקא, "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים". ונסתפק בשם עצם נוסף משורש זכר, "וְהָיָה לָךְ לָאוֹת עַל יָדֶיךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ". בדומה למצוות "פְּרוּ וּרְבוּ" הביולוגית, קיימת מעין מצוות "פְּרוּ וּרְבוּ" רוחנית, של הפצת התורה בתוך עם ישראל בכלל, ולצאצאים בפרט. התורה מצוה על כל אחד ואחד מִיִּשְׂרָאֵל, "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַבְכֶּם וְדַבַּרְתֶּם בָּם". יש לחזור ולהזכיר את דברי התורה עד אשר יהיו חקוקים בזיכרוננו של הבן, תורה שבעל פה, שגם הוא יוכל לשוב ויעביר אותה הלאה לבניו. מצוה זו אף היא, חלה על האב, על הזָכָר דווקא.

אם נחפש אחר נגזרות של השורש ש.כ.ח, נגלה את המופע הראשון בדברי רבקה, הדורשת מיעקב למצוא לעצמו מקלט אצל לבן אחיה בחרן, מפני נקמתו של עשו. היא מרגיעה אותו באמרה שמדובר בגלות זמנית בלבד, "עַד שׁוּב אֶף אֶחֱיֶךָ מִמֶּךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ". כלומר, שברור לה, שהכעס וחרון האף הם גורמים המונעים שכחה של האירועים שהולידו את הכעס. אפשר אולי לומר גם את ההיפך, שהזיכרונות מעוררים ומחזקים את הכעס. אם כן, תתקבל לכאורה לולאה אין סופית, של כעס המעורר את זיכרון האירועים המרגיזים, וזיכרון זה שב ומעלה את החימה, ונמצא שלכאורה אין לדבר סוף? אלא שסופו של כל גוף לוחט, אם לא מוסיפים לו אנרגיה מבחוץ, שהוא מצטנן.

קצב ההצטננות משתנה מאדם לאדם וממקרה למקרה, אך החימה, שעניינה חוֹם, פוחתת לה בהדרגה, ובהתאם, פוחתת והולכת לה גם העוצמה והחדות של הזיכרון מהאירוע, אלא אם כן נקיים בעבורו טקסי זיכרון מיוחדים, בהם נלבה את הכעס או נחזור ונזכיר בדיבור או במצגת חזותית את הדברים. המופע הבא בו נזכרת השכחה, מזכיר את הנאמר בפרשת זְכוֹר. אצלנו כתוב "זְכוֹר... לֹא תִשְׁכַּח", ואילו אצל יוסף המצוי בבית האסורים כאשר יוסף פותר לשר המשקים את חלומו לטובה, ומגלה לו שהמלך ישיב אותו למשרתו הרמה, הוא משליך את ידו על שר המשקים ומבקש ממנו לגמול לו טובה, "כִּי אִם זִכְרֹתִי אֶתָּךְ כֹּאֲשֶׁר יִטֵּב לָךְ... וְהִזְכַּרְתִּי אֵל פָּרְעֹה". במשך שנתיים תמימות הוא מייחל למילה טובה מפיו של שר המשקים, אך התוצאה המיוחלת בוששה לבוא, "וְלֹא זָכָר שֵׁר הַמִּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּחְהוּ".

אם נעקוב אחר סדר הפעולות בפרשיות בהן מופיעים שני השורשים, ז.כ.ר וגם ש.כ.ח, ונבדוק מי קודם למי, נגלה כי קיימת מדיניות עקבית. וְלֹא זָכָר ← וַיִּשְׁכַּחְהוּ, ולעומת זאת, זְכוֹר ← לֹא תִשְׁכַּח. יוצא שהמצב בתחום השכחה הוא פועל יוצא מהמצב בתחום הזכירה. הזכירה היא מעין תנאי הכרחי ומוקדם למצב של אי-שכחה, וממילא, אי-זכירה מולידה בעקבותיה שכחה. יוצא אפוא שיש לנו בעצם ארבעה מצבים שונים בהם אדם יכול להימצא, ביחס לפרטי אירוע מסוים למשל: לזכור, לא לשכוח, לא לזכור ולשכוח. ננסה להבהיר את מהותו של כל אחד מהמצבים הנ"ל ע"י עלייה לשרשו, וגם נשתדל להבין, כיצד משקפות אותיות השורש את מהותו של המצב הייחודי.

מהו עניינה של פעולת הזכירה? על רגל אחת, ניתן להמשיל את הזיכרון של האדם לאוצר, לבית גנזים בו אמורות להישמר יחידות מידע שונות, כאשר כל יחידת מידע תופסת מקום. אנו נוהגים להחזיק סביבנו, בהישג יד, את הפרטים השימושיים ביותר, אלה שאנו נזקקים להם בתדירות גבוהה. ככל שחפץ מסוים משמש אותנו פחות ופחות, אנו נוטים להרחיקו ולהוציאו לחדר אחר, למרתף וכיו"ב. כאלה הם פני הדברים גם בזיכרון. אם יש לי ערמה של מסמכים ע"ג השולחן הרי המסמכים העליונים הם אלה שעסקתי בהם לפני רגע, או אלה שאני עוסק בהם תדיר, וממילא הם עולים למעלה. יש רבדים שונים של זיכרון. קיים הרובד העליון שהגישה לפרטים שבו מיידיית. כאשר פריט מסוים מתיישן ברובד זה, מבלי שנעשה בו שימוש, הוא נדחק ע"י מנגנוני הזיכרון לרובד נמוך יותר, וממילא חשוך יותר. הוא כבר לא

גלוי ומואר כמקודם. אם יידרש אותו הפריט מחדש, הרי שהגישה אליו תהיה אטית יותר, אך לכשימצא יועלה שוב ויונח ברובד העליון. ככל שיחלוף פרק זמן ארוך יותר מאז השימוש, יודח הפריט כלפי מטה מרובד לרובד, עד שיצלול לתהומות הנשייה ודבר קיומו יישכח. האם נגזר עליו אובדן מוחלט במקרה כזה? התשובה היא לא, אבל צריך שאיזשהו כוח חיצוני יבוא ויזכיר לנו את דבר קיומו, מאפיינים שלו וכו'".ב, שיעזרו למנגנון החיפוש שלנו לסרוק ברבדים השונים כדי לאתר. מאמץ זה של להיזכר בפריט מידע, עשוי לארוך מספר שניות אך עלול גם להגיע לכדי ימים ויותר.

כאשר אנו עוסקים בפריט מידע מסוים, ולא מניחים אותו מידנו (מחשבה, דיבור ועשייה), אנו **זוכרים** אותו, ועל דרך האסוציאציה, אנו כמו שבים **וזוקרים** אותו כלפי מעלה (האותיות החיכיות כ' ו-ק' מתחלפות). אנו כמו מעמידים אותו על הרגליים או על נס, וממילא יכולים לראות אותו ללא כל קושי. ומה גורם לנו **לשכוח** אותו? אם ניקח שורשים אחרים של השורש **שכח**, הפותחים באותיות 'שכ', נוכל לגלות מאפיינים שונים של **השכחה**: **שכב** – השכחה היא מעין **השכבה** לישון של אותו פריט. השכיבה מתאפיינת בהטיה כלפי מטה למצב אופקי ובהעדר של תנועה ועשייה. **שכך** – כאשר כל ההמולה שהיתה סביב הפריט או האירוע **שוככת**, אזי מתחילה פעולת **השכחה**. השורש **שכל** – מציין אובדן, ומזכיר לנו ששכחה של מידע חשוב ורגיש (כמו נטילת תרופות למשל), עלול לגבות מחיר יקר עד כדי שכול. נקנח בשורש **שכר** – מלשון **שיכרות**, הגורמת לניתוק מהמציאות, לראייה מעומעמת ובסופו של דבר מובילה גם לשכיבה. גם השכיבה וגם שוך הגלים, יש בהם הטיה כלפי מטה, והפחתת התנועה עד כדי רוגע.

אם ניקח בדומה את השורשים האחרים לשורש **זכר**, הפותחים באותיות 'זכ', נקבל: **זכך** – מלשון **זכנות** וזוך, שכמו מאפשרים לראות את הדברים בחדות ובבהירות מבעד ל**זכוכית הזכנה**. רמז לכיוונים השונים אליהם נוטים השורשים, כמו ניתן לראות בערכיהן המספריים העולים, של אותיות השורש **זכר** (7 ← 20 ← 200) לעומת הערכים המספריים הירידים של אותיות השורש **שכח**. (300 ← 20 ← 8).

נרחיב כעת את מעגל השורשים האחרים, בכך שנצרף שרשים המכילים את אותן האותיות של השורשים **זכר** ו**שכח**, גם אם האותיות ערוכות בשורש בסדר שונה. מהאותיות **שכח** נקבל **חשך**. ואכן **השכחה** היא תהליך של צמצום ההארה, של מעין החשכה, של הורדתו של הפריט למקום חשוך יותר, בו ניתן לראות צללית במקרה הטוב. **השכחה** היא גם תהליך של הכחשה, במשמעות של הרזיה. פריט המידע הופך להיות כחוש ורזה יותר ואנו מאבדים ושוכחים פרטים שונים אודותיו, עד שאנו עלולים חלילה ל**כחש** ולומר בשגגה, שלא הכרנו אותו מעולם. כאשר אדם אינו מלמד את בניו תורה די צורכם, הרי שהידיעה שלהם תהא כחושה וחסרה, ולא ירבו הימים והתהליך המתמשך של **השכחה**, עלול להביא ל**חשיכה** גדולה עד כדי **הכחשה** חלילה, של הדברים הכתובים בתורה. ובאשר לשורש **זכר**, אחת הדרכים לסייע לאחר ל**זכור**, היא להזכיר, עד כדי המצאת תפקיד ששמו **מזכיר**. אחת מהצורות היעילות ל**הזכרה**, ובפרט לציבור, היא **ההכרזה** (משורש **כרז**) בקול. אם נחליף את האות כ' שבשורש **זכר** באות ח' נקבל שורשים מעניינים כמו: **זרח** – כאשר אנו נזכרים בפרט ששכחנו, וכמו שכן קודם לכן בחשיכה, והריהו שב **לזרוח** ולהאיר.

מהי אם כן **הזכירה** בלשון הקודש? **הזכירה** לא באה לבטא את העובדה שלא שכחתי עובדה מסוימת, או שנזכרתי בה, אלא היא פעולה אקטיבית שאני עושה מראש, בכל צורה שהיא, כדי **שלא אשכח!** לדוגמא, רישום ביומן היא פעולה של **זכירה**, ובאותה מידה, גם פעולות כמו דריכת שעון מעורר, אמירה של ההגדה בפסח (כדי ל**זכור** את יציאת מצרים), הנחה יומיומית של התפילין או שינון בפה של דברי תורה, הן פעולות של **זכירה**. אחד המאפיינים הבולטים של פעולות הזכירה, או של אמצעים לזכירה, כמו רמז בשורש אח של השורש **זכר** - **ח.ז.ר.** כל **חזרה** על הדברים מחזקת את הזכירה שלהם, וכמו מקבעת אותם ברובד העליון של **הזיכרון** (שיטה ללימוד בעל פה). גם השורש **חזר**, כמו מרמז על שיטת **המחזורות**, **חזרה** לאורך זמן, על פני תקופה קבועה מראש. אנו קוראים למשל מידי שנה את כל החומש כולו, משמחת תורה, ועד שמחת התורה שבשנה שלאחריה. כל פרשת שבוע היא מעין **חזרו בשרשרת החוזרת** על עצמה בצורה **מחזורית**. קריאתה מחדש היא למעשה פעולה של **זכירה**, **המזכירה** ומנשאת את התורה, עד "כי לא תשכח מפּי זְרַעו".

זוהי הזכירה, ואנו יכולים לראות זאת הלכה למעשה במצווה "**זכור** את יום השבת לקדשו", אותה מפרשים חז"ל על דרך העשייה, "**זכרוהו בדברים הנאמרים על היין**". כלומר, שהזכירה עליה מצווה אותנו התורה, היא **בדיבורים**, האמירה בפה של הפסוקים מהתורה, המתייחסים לקדושת השבת, בשילוב עם שתיית יין. כעת אנו יכולים להבין בעצם, שכדי לזכור לא די במחשבה או ברגש, דרוש מעשה, וגם דיבור נחשב כמעשה. כוחו של היהודי בפיו, ואותה אמירה של הקידוש, או הזכרת דבר תורה על השולחן, **מזכירה** כוחות רוחניים "רדומים" שכמו נשכחו בחשיכה, ומביאה אותם לידי ביטוי והשפעה של אורות מצד הקדושה, להפריה רוחנית. אם נפעל ונזכור, נציב לעצמנו ציונים ונקבע לעצמנו סדר פעולה נכון, כי אז "לא נשכח", נצא מחשיכה, **לאור גדול**.

דבר חסידות

בסולם הדירוג של המין האנושי קיימים ארבעה תארים: אדם – מייצג את מעלת השכל והמוחין. איש – מייצג את מעלת הלב והמידות. אנוש – (בדומה למחלה אנושה) מייצג את החלישות והנחיתות בשכל ו/או במידות. גבר – מייצג את היכולת להתגבר על עצמו ועל יצרו כדי להסיר את הגורמים המעכבים בתחום השכל או המידות, כלומר שגבר הוא מי שמנסה להעלות עצמו מדרגת אנוש למעלת איש או אדם. ומכיוון שאפשר להפוך אנוש לאיש או לאדם, משמע שכול התכונות והמעלות הדרושות לשם כך, צפונות גם באנוש. (מעובד מתוך "היום יום" - לאדמו"ר הרי"צ)

שבת שלום ומבורך

חנן חסן

קבלת הגיליון בדואר אלקטרוני, **חננים**, אנא פנה אל ghananv@gmail.com או לטלפון 052-569-9691